

Hornyák Árpád

A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság¹

A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság egyike volt azoknak a tucatszámra alakult tiszavirág-életű államképződményeknek, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követő zűrzavaros hónapokban-években jöttek létre a történelmi Magyarország területén. Kikiáltására Pécsen, 1921 augusztusában, a kérészállamok közül utolsó előttiként került sor. Az Ausztriának átadandó nyugat-magyarországi területeken – a leendő Burgenlandon – kívül ekkor már csak ebben a magyarországi régióban uralkodtak olyan rendezetlen hatalmi viszonyok, amelyek lehetővé tettek egy ilyen politikai kísérletet. Baranya és kisebb részben Bácska és Tolna megye területét ugyanis – noha azokat a nagyhatalmak Magyarországnak ítélték – a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatai a trianoni békeszerződés aláírása után is megszállva tartották.

A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság működését nehéz pontosan rekonstruálni, mivel fennállásának nyolc napja alatt egy pillanatig sem alkotott tényleges igazgatási egységet, ezért leginkább kikiáltásának, illetve megszűnésének körülményeit tudjuk megvizsgálni, amelyek azonban máig nincsenek megnyugtató módon dokumentálva. A dél-dunántúli kérészállam létrejöttének legfontosabb oka a szerb katonai megszállás meghosszabbítására mutatózó igény volt a helyi szerb katonai és polgári igazgatás részéről, ami egybemosódott a területek délszláv államhoz történő annexiójának vágyával. Tulajdonképpen minden egyéb mozzanat – a helyi délszláv lakosság Magyarországtól való elszakadási vágya vagy a munkásság vélt és valós félelmeinek felerősítése a Horthy-féle rezsimtől – csak e törekvést volt hivatva igazolni.

Baranya szerb megszállása

A történet előzményei 1918. november 13-áig, a belgrádi katonai konvenció megkötéséig nyúlnak vissza. Ez a szerződés hatalmazta fel a Szerb Királyság csapatait arra, hogy katonailag megszállják a Szeged–Pécs–Dráva mentén megvonat demarkációs vonalig terjedő területeket. Noha a konvenció csak a rendfenntartást engedte át a szerb katonaságnak, és a polgári közigazgatást a magyar államapparátus szerveinek

¹ A tanulmány a MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport keretében született.

kezeiben hagyta, a szerb megszálló erők a helyi délszláv vezetőkkel karöltve szinte a megszállással egyidejűleg mindent megtettek annak érdekében, hogy ellenőrzésüket kiterjesszék az élet egyéb területeire, így a polgári igazgatásra is. Céljuk – kimondva-kimondatlanul – a területeknek a délszláv államhoz való csatolása volt. Ezt végül csak azért nem sikerült elérniük, mert a nagyhatalmak a párizsi békekonferencián – a Magyarország vonatkozásában szinte sehol sem alkalmazott természetes határok elve alapján² – a Dráva vonalát jelölték ki a magyar–jugoszláv határnak. Ugyanakkor a helyi délszlávok nagy része, a délszláv polgári és katonai igazgatási szervek és maga a belgrádi kormány is mindent elkövetett annak érdekében, hogy a nagyhatalmakat döntésük megváltoztatására bírják, s a területek végül mégiscsak egyesüljenek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal.

A térség jelentőségét elsősorban a kor legfontosabb stratégiai nyersanyaga, a szén adta, ezért a délszlávok – legalábbis ami a belgrádi kormányt illeti – utóbb készek voltak azzal is beérni, ha jobb híján meghosszabbíthatják a megszállást a szénbányák kiaknázása érdekében. A kiürítés ellen a megszállt területek délszláv lakóinak csatlakozási óhajára hivatkoztak, akiknek a csapatok távozása esetén sem személyi, sem vagyoni biztonságát nem látták garantálva. A belgrádi politikusok állításai szerint 30 ezer baranyai szerb, horvát és sokác állt készen otthona elhagyására, amennyiben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság hadereje elhagyja a megszállt területeket.³ Már-már zsarolással felérő kijelentéseket tettek, miszerint ha a kiürítés következtében elmaradnak a pécsi szénszállítások, és szénhiány lesz, akkor először a nemzetközi vonatokot fogják leállítani.⁴ A magyarországi antantmissziók egyremásra küldték Baranyába képviselőiket, hogy szemmel tartsák a délszláv megszálló erők tevékenységét, és rávegyék a jugoszlávokat a terület kiürítésére, vajmi kevés eredménnyel.⁵ 1920 nyarán jelent meg Pécsen a Szövetségesek Budapesti Katonai Missziójának egy albizottsága, Forster angol és Raoul Derain francia őrnagyok, valamint San Martino olasz kapitány részvételével, amelynek állandó jelleggel Pécsen kellett volna tartózkodnia. Közülük azonban csak a francia Derain tartózkodott

² A délszláv államnak juttatott drávaszögi területektől eltekintve.

³ Andrej Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom. Prilog proučavanju jugoslovenske politike na konferenciji mira u Parizu 1918–1920*. Novi Sad, Novi Sad Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1975. 228.

⁴ AJ. 336-41-I-VII. Broj. 13891. Davidović kormányfő távirata a jugoszláv békedelegációhoz 1919. november 24.

⁵ Az, hogy a szövetségesek állandó jelleggel legyenek jelen Baranyában, és felügyeljék a térség kiürítését, már 1920 májusában felmerült a Nagykövetek Konferenciáján. A Konferencia 1920. június 12-én határozta el, hogy utasítja a Szövetségesek Budapesti Katonai Bizottságát (amely egyébként az egész akció kezdeményezője volt), hogy tegye meg a szükséges lépéseket szövetséges tisztek kiküldésére, akik a helyszínen tájékozódnak a helyzetről. A Foreign Office tanácsosnak látta, hogy a kiürítést egy szövetséges misszió felügyelje, amelybe minden Szövetséges Főhatalom delegál egy tagot. The National Archives Foreign Office 371/6131 C 8948 Curzon távirata Hohlernak 1921. május 12.

folyamatosan a városban, ami vélhetően a város ünnepezt szubrettje, Donáth Aranka iránt érzett vonzalmával volt magyarázható, akit 1922 áprilisában feleségül is vett.⁶

Az antant gyakori felszólításai ellenére Belgrád egyenesen arra utasította a helyi hatóságokat, hogy akadályozzák a Pécs és Baja Magyarországhoz való visszakerülését előkészítő antantmissziók tevékenységét, arra hivatkozva, hogy Párizs még nem adott választ újabb területi követeléseikre.⁷ Ezt az időhúzó politikát szolgálta a helyi délszláv vezetésnek az a belgrádi kormány által támogatott törekvése is, hogy a terület megszerzése, de legalább a kiürítés időpontjának kitolása érdekében támogassa a mindenkor magyar rendszer ellenfeleit. Ez megmutatkozott a Tanácsköztársaság ideje alatt a „régí rend” híveinek felkarolásában, majd a magyarországi szovjetrendszer összeomlása után a kisebb részben kommunisták, többségében októbristák számára történő menedék nyújtásában is. Ennek jegyében biztosítottak Pécsen és a megszállt területeken munkahelyeket az „emigránsok” részére a különböző igazgatási szerveknél, valamint azt is lehetővé tették számukra, hogy újságot alapítsanak, szakszervezetet hozzanak létre, s nem utolsósorban megtarthassák a nemzeti tanácsi választásokat. Mindezek eredményeként 1920 augusztusában a Károlyi Mihály egykori hadügyminisztere, Linder Béla által vezetett Pécsi Szocialista Párt vette át a város irányítását. Hadügyminiszterként tett elhíresült mondatával („nem akarok több katonát látni”), a belgrádi katonai konvenció aláírásával, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatai által megszállt Pécsen a polgármesteri tisztség elvállalásával, valamint abban játszott szerepével, hogy a baranyai területek a délszláv állam fennhatósága alatt maradjanak, Linder neve később az árulás szinonimája lett a magyar közvélemény többsége számára.

Menni vagy maradni?

A nagyhatalmak 1921 nyarára elégték meg végleg a megszállt területek kiürítésével kapcsolatos huzavonát. Az 1921. július 2-án tartott budapesti tábornoki és főbiztosi megbeszélésen részletekbe menően előírták mindkét fél részére a kiürítéssel, illetve a bevonulással kapcsolatos feladatokat,⁸ és a terv megvalósulásának ellenőrzésére létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis William Gosset angol ezredes vezetésével.⁹ Arról is döntés született, hogy kéri a Nagykövetség Konferenciájától

⁶ *Pécsi Lapok*, 1922. április 25. 2.

⁷ AJ 336-16 Pov. Broj. 12957.

⁸ A terv kidolgozásába, eltekintve egy-két apróbb részlettől, a magyar és a szerb–horvát–szlovén katonai hatóságokat is bevonták. TNA FO371/6132 Athelston Johnson távirata a Nagykövetség Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2.

⁹ A Nagykövetség Konferenciája már 1921. június 23-i ülésén született döntésével felhatalmazta a Szövetséges Főhatalmak Budapesti Misszióját: bízza meg a pécsi katonai bizottságot a kiürítés felügyeletével, és dolgozza ki annak tervét. TNA FO371/6132 C13076. Hardinge párizsi angol nagykövet távirata Curzonnak 1921. június 23.

annak kieszközlését, hogy Belgrád egy katonai parancsnokot nevezzen ki az egész megszállt területre, aki a teljes – civil és katonai – hatalmat gyakorolná. A szövetséges főhatalmak budapesti megbízottjai fontosnak tartották, hogy a civil közigazgatás, amely a szerb–horvát–szlovén belügyminisztérium alá tartozott, alá legyen rendelve a katonai parancsnokságnak, amely kiadhatja a kiürítéshez szükséges parancsokat anélkül, hogy a belügyminisztériummal kellene konzultálnia.¹⁰ A Nagykövetek Konferenciája végül július 23-án hagyta jóvá a Versailles-i Szövetséges Katonai Bizottság javaslatát a kiürítés lebonyolítására, a nagyhatalmak budapesti képviselői pedig augusztus 9-én döntöttek Baranya kiürítéséről. Másnap, augusztus 10-én Pécsre érkezett Gosset ezredes, hogy a kiürítést felügyelje, s egyúttal megakadályozza a szerb csapatok fosztogatását.

Hiába volt azonban eldöntött kérdés 1921. augusztus elején, hogy a szerb csapatoknak el kell hagyniuk a megszállt területeket, továbbra is általános volt a bizonytalanság egyfelől a területek kiürítését illetően, másfelől a tekintetben is, hogy mire számíthat a terület lakossága a felszabadulás után. A szerb vezetés által pénzelt és nagyfokú szabadságot élvező *Baranyai Magyar Újság*, illetve az *Ucca* a legkülönbébb párizsi, de főleg belgrádi forrásokra hivatkozva még júliusban és augusztusban is folyamatosan arról cikkezett, hogy a kiürítés egyáltalán nem időszerű.¹¹ Egyidejűleg nem mulasztott el tudósítani a Magyarországon zajló fehérterror rémuralmáról, rámutatva annak várható kiterjesztésére a baranyai munkásságra, amennyiben sor kerülne a hatalomátvételre. Mindez magától értetődő bizonytalanságot és zavart eredményezett a korlátozott információ-hozzáféréssel rendelkező pécsi-baranyai munkásság soraiban. Főleg úgy, hogy a Pécsi Szocialista Pártban is élesen eltérő nézetek voltak. Az ellentéteket egyrészt a pártban tevékenykedő magyarországi emigráns aktivisták, másrészt pedig a szerb hatóságok törekvései is élezték.¹² Ilyen körülmények között került sor négy nappal a Gosset-misszó Baranyába érkezése után, 1921. augusztus 14-én a Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság kikiáltására.

A baranyai kérészállam kikiáltása

Bár a maga korában meglepetésként hatott, mégis voltak a köztársaság létrejöttére utaló előjelek. Sőt, az eseményeket száz év távlatából vizsgálva még azt sem túlzás állítani, egyenes út vezetett ehhez a fejleményhez. A megszállás kezdetétől fogva

¹⁰ TNA FO 371/6132 Athelston Johnson távirata a Nagykövetek Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2.

¹¹ A lapok egyértelműen megszálláspárti, mi több, annexiós irányvonalát és a délszláv érdekek kiszolgálását jelzi, hogy a *Baranyai Magyar Újság* szerkesztősége a megyeháza épületében volt, mindössze pár irodányira Rajic kormánybiztos főispán irodájától. Lőrincz Péter [valójában: Löbl Árpád]: *Válságok és erjedések. 1918–1921. Emberek az embertelenségben*. I. kötet. Újvidék, Fórum, 1962. 292.

¹² Hajdu Gyula: *Harcban elnyomók és megszállók ellen. Emlékezések a pécsi munkásmozgalomról*. Pécs, Pécs Város Tanácsa, 1957. 381.

voltak olyan elképzelések, amelyek valamilyen formában a területeknek a Magyar Királyságtól való különállását vizionálták. Ráadásul 1920 nyarán ezek a tervek komolyabb politikai tényezők – mindenekelőtt az emigráns Jászi Oszkár, illetve a belgrádi kormány egyes tagjai – fejében is felmerültek. Eltérés volt azonban a megvalósítás mikéntjét, mértékét és célját illetően. Jelesül, míg Jászi Pécsről kiindulva kívánta végrehajtani Magyarország demokratizálását,¹³ amibe belefért a megszállt területeknek a délszláv államon belüli autonómiája mellett egy Baranyai–Pécsi Köztársaság gondolata és akár fegyverrel történő kivitelezése is,¹⁴ addig a belgrádi kormánynak esze ágában sem volt fegyveres konfliktusba bonyolódni. Belgrádnak és baranyai exponensének, a háború előtt honvédelmi tisztviselőként dolgozó Svetislav Rajić kormánybiztos főispánnak elsősorban a baranyai szénbányák kiaknázása és a területeknek a délszláv államhoz csatolása lebegett a szeme előtt. Ebbe a politikába illeszkedett a város vezetésének már említett átgondolása a Pécsi Szocialista Pártnak 1920 augusztusában. Belgrád egyfajta „kézizálognak” tekintette a megszállt területeket mindaddig, amíg Magyarország nem teljesíti a trianoni békeszerződés valamennyi előírását.

A „Pécsi terv” sokáig napirenden maradt. Linder és Jászi 1920 novemberében részletekbe menő megbeszéléseket folytattak a belgrádi kormánykörökkel a terv lehetséges kivitelezéséről, a terület helyzetéről, jogállásáról és a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz való viszonyáról.¹⁵ A Pécsi Szocialista Párt egyértelműen ennek szellemiségében tevékenykedett, azonban a délszláv érdekek kiszolgálásának mértékében korántsem volt teljes a harmónia, ami az év végére a párt szakadásához vezetett. A Hajdú Gyula vezette baloldal ugyanis elutasította a hosszabb időhöz – öt évhez – kötött megszállást, és a szerb katonai jelenlétet csak addig a bizonytalan időpontig volt hajlandó elismerni, amíg Magyarországon nem történik rendszerváltozás, és nem ér véget a fehérterror. Ezzel szemben a Linder névvel fémjelzett, úgynevezett jobboldal kerekedett felül, amely nagyobb mértékben kívánt eleget tenni a jugoszláv érdekeknek, kész volt elfogadni a hosszabb, akár öt évet is meghaladó megszállást, és hajlandó volt ezt mint Pécs–Baranya „össznépi” követelését Párizs elé

¹³ „Pécs a helyzet archimedesi pontjává lehetne, mihelyt a kis entente elhatározza magát a cselekvésre.” In Litván György (szerk.): *Károlyi Mihály levelezése I. 1905–1920*. Budapest, Akadémiai, 1978. 667.

¹⁴ Karl Renner osztrák kancellár szeptember 3-án Jászi Oszkárral folytatott megbeszélése után felszólította a csehszlovák és a jugoszláv kormányt, hogy támogassák a magyar emigrációt magyar légiók felállításában, és állapodjanak meg a közös fellépésben Horthy ellen. Lásd: Litván (1978): i. m. 681–682.

¹⁵ Igaz, konkrétumokat sem Jászi, sem Károlyi nem közöl emlékiratában, ahogy a jugoszláv levéltárakban sem találhatók ezt kifejtő dokumentumok, így csak korabeli sajtóértesülésekre hagyatkozhatunk a tárgyalásokra vonatkozóan. Ezek szerint kérték a megszállás meghosszabbítását, egy belgrádi kormánybiztos kinevezését, akinek vezetése mellett az egész területen megrendeznék a megyei és községi választásokat, amelyeknek ezt követően teljes közigazgatási autonómiájuk lenne. Jászi Oszkár és Linder Béla Pécs sorsáról tárgyaltak. *Munkás*, 1920. november 24. 1.

terjeszteni.¹⁶ Ráadásul létezett egy, az elszakadást is elfogadhatónak tartó, a jugoszlávok által erőteljesen támogatott, többségében magyarországi emigránsokból álló szélsőbalos-ultrabalos vonal is. Mindezek fényében nem meglepő, hogy 1921. március 2-án Pécs város közgyűlése határozatot fogadott el, amelyben a formálódó kisantant államait arra kérték, hogy a város és a megszállt területek mindaddig maradjanak szerb–horvát–szlovén fennhatóság alatt, amíg Magyarországon nem áll helyre a demokratikus rend, és nem vetnek véget a fehérterrornak.¹⁷ Ezt az irányt erősítette meg Linder Béla meglepetésszerű indítványa, amelyet 1921. április 17-én terjesztett a városi közgyűlés elé. Az előzetesen senkivel sem egyeztetett indítványban Linder azt javasolta, hogy a területek szerb megszállása addig tartson, amíg Magyarország a békeszerződés rendelkezéseit végre nem hajtja, de legalább a ratifikálástól számított öt évig. Továbbá fontos intézkedések megvalósítását is kezdeményezte, többek közt az öngazgatással és a valutakérdéssel kapcsolatban. Mindezt azzal az indoklással, hogy a terület nehézségei jórészt abból fakadnak, hogy nincsenek gazdasági és pénzügyi egységben Jugoszláviával, s ezen kérdések rendeződésével – mindenekelőtt a megszállás meghosszabbításával – megteremtődnének a feltételek a szorosabb kapcsolatok kialakulásához a délszláv állammal.¹⁸ A város közgyűlése a javaslat minden pontját elfogadta.

Ahogy fokozódott a nagyhatalmak nyomása Belgrádra a kiürítés végrehajtása miatt, úgy nőtt a „Horthy-Magyarországgal” szembeni propagandatevékenység intenzitása is, amelynek vezérmotívuma a megtorlástól való félelem volt. Bár az adott körülmények között senki sem lehetett teljesen nyugodt a jövőt illetően, azért Linderék tudhattak arról, hogy Horthy Miklós 1920 karácsonyán amnesztiarendeletet adott ki, amelyben kegyelemet ígért mindazoknak, „akik az első forradalomban a tömegmozgalom viharától elragadva, a bolsevizmus ideje alatt pedig részint kényszer, részint pedig téves eszmék fertőző hatása alatt, ítélőképességükben megingatva, sodródtak bele a bűnös cselekmények örvényébe”.¹⁹ A magyar uralom kiterjesztésétől tartó másik nagy csoportot, a területek elszakításának gondolatát üdvözlő és annak érdekében fellépő helyi délszláv lakosságot pedig Prakatur Tamás, Baranya a magyar kormány részéről kinevezett, egyébként mohácsi sokác származású kormánybiztosa igyekezett megnyugtatni. A szerb megszálló hatalom hivatalos lapjában, a *Baranjski glasnik* 1921. május 1-jei számában garanciát vállalt arra, hogy a magyar uralom alá került délszlávoknak nem esik semmilyen bántódásuk.²⁰

¹⁶ Haraszti Sándor: Baranyai Köztársaság. *Valóság*, (1977), 1. 39.

¹⁷ *Munkás*, 1921. március 4. 2–3.

¹⁸ Hajdu (1957): i. m. 382.

¹⁹ Igaz, nem terjedt ki mindenkire: „Nem részesülnek a kegyelemben a forradalmi felbujtók és vezetők, továbbá a közönséges bűncselekmények elkövetői, és mindazok, akik az állam és a társadalom törvényes rendjére veszedelmesek.” Amnesztia. *Pesti Napló*, 1920. december 25. 1.

²⁰ TNA FO371/6131 C16670 William Strang jelentése 1921. május 16.

1. ábra: A Baranyai Szerb–Magyar köztársaság kikiáltásáról tudósító helyi lap
 Forrás: [Wikipédia](#)

Köztársaság születik

A politikai jövőt illető bizonytalanságot tetézte a mindennapok prózai bizonytalansága, így a rendezetlen valuta vagy a magas munkanélküliség is. A Pécsi Szocialista Párt ezért valamennyi szakszervezet részvételével kongresszust hívott össze 1921. augusztus 14-re azzal, hogy egyidejűleg tartsanak egy népgyűlést is, amely további nyomatókat adhat a kongresszus döntéseinek.²¹ A cél olyan határozatok elfogadtatása és végrehajtása volt, amelyek alkalmasak a dolgozók megélhetésének biztosítására, miközben a népgyűlés deklarálhatja a pécsiek eltökéltségét, hogy nem engedik a várost a Horthy-rendszer kezére juttatni.²²

Augusztus 14-én, vasárnap délelőtt 10 órakor vette kezdetét a kongresszus és vele párhuzamosan a népgyűlés, amelyen a korabeli sajtójelentések és visszaemlékezések

²¹ Hajdu (1957): i. m. 398.

²² Hajdu (1957): i. m. 398.

szerint mintegy 15 000 főt számláló tömeg verődött össze.²³ A kongresszus résztvevői egyhangúlag megszavazták, hogy Pécs és Baranya proletársága nevében tiltakoznak a kiűrités ellen mindaddig, amíg „Magyarországon a mai Horthy-rezsimet egy, az Októberi Forradalom vívmányainak megfelelő minden üldözéstől és terrorisztikus tendenciáktól mentes rezsim nem váltja fel”.²⁴ Ezt követően a kongresszus tagjai csatlakoztak a népgyűléshez, ahol lánglelkű szónokok erősítették az összeverődött tömeg elhatározását, hogy semmiképp nem engedik a magyarországi terror kiterjesztését szűkebb pátriájukra. A mind hevesebb és vehemensebb szónokok után, akik egymást túllícitálva fegyverért kiáltottak, hogy megvédjék magukat, váratlanul Petar Dobrović (Dobrovits Péter) pécsi származású szerb festőművész lépett a szónoki emelvényre, aki szintén a terület fegyverrel történő megvédését javasolta:

„Hisz 60.000 sokác és 50.000 munkás élete forog kockán. Arról a földről van szó, ahol születünk, ahol mi élni akarunk. Jöhet az antant: százezer ember életét nem lehet kipusztítani. A bánya a miénk, az élet a miénk és én úgy érzem, eljött a pillanat, hogy világgá kiáltuk, magunk akarunk sorsunkról dönteni, hogy innen proklamáljuk a baranyai magyar szerb köztársaságot.”²⁵

Indítványát általános lelkesedés fogadta, a tömeg megszavazta a szuverén magyar-szerb köztársaságot, s elfogadta, hogy Pécs–Baranya sorsát a továbbiakban a Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság intézőbizottsága alakítsa, amelynek elnökévé Petar Dobrovićot választották.²⁶ A fellekesült tömeg ezt követően esküt tett a köztársaság megvédésére.²⁷ Kiemelendő, hogy a népgyűlés vezérszónokainak egy része a „fehér” Magyarországról a „szabadság szigetére” érkező emigráns, menekült politikai aktivista, újságíró és ügyvéd volt, akik nemcsak ideológiailag tudtak azonosulni az új köztársasággal, hanem akik számára létkérdés volt a megszállás fenntartása. Ezen-

²³ Ezzel szemben a budapesti szövetséges hatalmak missziójának vezetője, Maurice Fuchet Gosset ezredes jelentésére hivatkozva, 1921. augusztus 23-ai táviratában 4000 kommunistáról tesz említést, akik kikiáltották a köztársaságot. Leslie Charles Tihany: *The Baranya Dispute 1918–1921. Diplomacy in the Vortex of Ideologies*. Boulder, East European Quarterly, 1978. 95.

²⁴ Hajdu (1957): i. m. 407.

²⁵ Pécs és Baranya lakossága kikiáltotta a baranyai szerb magyar köztársaságot. *Munkás*, 1921. augusztus 16. 3.

²⁶ Petar Dobrović (1890–1942) jómódú pécsi család sarjaként fordult a képzőművészetek felé. A budapesti Képzőművészeti Főiskola elvégzése után többször járt tanulmányúton Párizsban, és az expresszionizmus, majd az avantgárd magyarországi képviselőjeként mutatkozott be a közönségnek. 1913 után mind erősebben vallotta szerb identitását, 1917-től pedig már nem rendezett saját kiállítás Magyarországon. Részt vett az 1918. májusi pécsi katonalázadásban, amiért börtönbüntetésre ítélték, és csak az őszirózsás forradalom után, 1918 novemberében került szabadlábba. A szerb csapatok pécsi bevonulása után aktívan bekapcsolódott a délszláv adminisztráció berendezkedésének előmozdításába. Az 1921. augusztus 14-én kikiáltott Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság intézőbizottságának elnökeként vállalt először és utoljára fontosabb politikai feladatot. A területek kiűritése után Jugoszláviában telepedett le, ahol a két világháború közti képzőművészeti élet egyik legmeghatározóbb alakja lett.

²⁷ „Becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy életünket, vérünket, testünket, lelkünket, mindenünket áldozzuk a baranyai magyar-szerb köztársaságért!” *Munkás*, 1921, augusztus 16. 3.

kívül a megszálló hatalom támogatásával kormányzó városvezetés több prominens tagja is támogatta a pécsi államalakulatot.²⁸

A köztársaság vezetését ellátni hivatott 21 tagú intézőbizottság még aznap délután megalakult, és azonnal akcióba is lépett. Döntött arról, hogy Pécsre hívja Károlyi Mihály volt magyar államfőt, tájékoztatja a belgrádi kormányt, amelynek támogatását és jóváhagyó beleegyezését kéri, illetve felkeresi a kormánybiztos főispánt, Svetislav Rajićot, hogy neki is bejelentse a köztársaság megalakulását. Nem mellékesen a városban tartózkodó antantmissziót is informálni kívánta a baranyai nép döntéséről. Az intézőbizottság a néphez intézett kiáltványában a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság védelme alá helyezte magát, az októberi forradalom demokratikus néptörvényei szellemében mielőbbi földosztást ígért, egyúttal pedig önvédelmi harcra szólította fel Baranya minden lakóját.²⁹

Rajić és Gosset felkeresésére még aznap délután sor került. Az előzmények ismeretében Rajić meglepően tartózkodó álláspontot foglalt el: tudomásul vette az eseményeket, s megígérte, hogy azonnal tájékoztatja Belgrádot, ugyanakkor felszólította Dobrovicékat, hogy akadályozzanak meg minden kilengést, mert neki minden törvénytelenséget meg kell gátolnia. A Gossetnél tett látogatás még kevésbé volt sikeresnek tekinthető. Az ezredes jelentésében a találkozót 25 szélsőséges személy látogatásaként írta le, „akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számárságokkal fenyegetőztek”.³⁰ Az antantmisszió vezetője szintén a kedélyek mederben tartására biztatott, és igyekezett megnyugtatni a bizottságot, hogy nincs mitől tartaniuk. Rámutatott eljárásuk oktalanságára, valamint arra a nyomorra, ami a dolgozó osztályokra vár, és a térség gazdasági összeomlására, ha elpusztítanák a bányákat, és fegyveres ellenállást fejtenének ki. Az indulatok lecsillapítása érdekében az ezredes felajánlotta, hogy átadja azt a magyar kormánytól kapott, 50–60 személy nevét tartalmazó listát, akik helyesen tennék, ha nem várnák meg a magyar hatalomátvételt.³¹ Bár Gosset ezredes nem tartotta komolynak a köztársaságot, de úgy vélte, hogy amennyiben szabad folyást enged az eseményeknek, az zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.³²

²⁸ Közéjük tartozott többek között Pázmányi Zoltán, Felvidékről emigráló és Barcsen pártfeladatokat ellátó újságíró, Fekete Ferenc, Alföldről érkező ügyvéd, valamint Bodnár Zsigmond tanfelügyelő, városi élelmezésügyi tanácsnok is.

²⁹ *Munkás*, 1921. augusztus 16. 1.

³⁰ Hohler távirata Curzonnak Gosset jelentése alapján. 1921. augusztus 19. A dokumentumot közli: N. Szabó Erzsébet: Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről. *Történelmi Szemle*, 24. (1981), 4. 623.; Hasonlóan vélekedett a belgrádi angol követ is, aki szerint a szerbek sem örültek volna a bányák tönkretételének.

³¹ *Munkás*, 1921. augusztus 16. 4.

³² *Munkás*, 1921. augusztus 16. 4. A Nagykövetek Konferenciája augusztus 17-én azonnali és erőteljes fellépést határozott el a terület kiürítése érdekében a jugoszláv kormánynál. Egyúttal felhatalmazta a konferencia elnökét, hogy amennyiben szükséges, a konferencia felfüggesztése alatt hasonló jel-

A lelkesedés egész nap kitartott: estére mintegy 25 ezer fős tömeg gyűlt össze egy újabb népgyűlésre, és másnap is többezres tömeg kísérté a vasútállomásra az intézőbizottság Belgrádba induló küldöttségét. A köztársaság – nevének megfelelően – igyekezett kiterjeszteni legitimitását a Pécsen kívüli területekre is. Augusztus 15-én népgyűlést tartottak Mohácson, Szigetváron, Siklóson és Baracson is, amelyek résztvevői elhatározták csatlakozásukat a köztársasághoz.³³ Augusztus 16-án Baján is megalakult a köztársaság 11 fős intézőbizottsága, azonban az aznap estére hirdetett népgyűlésen mindössze néhány tucat ember gyűlt össze.³⁴ A bizonytalanság tapintható volt, hiszen senki sem tudta, hogy vajon a köztársaság ténylegesen is számíthat-e a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság támogatására. A jugoszláv sajtó ennek ellenére a legnagyobb meglepéssel számolt be az új állam létrejöttéről a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság védnöksége alatt. Az eseményt a népakarat megnyilvánulásának minősítve azt hangsúlyozta, hogy az új fejlemény a kiűrités kérdésében álláspontjuk megváltoztatására kényszerítheti a Szövetségeseket. A baranyai olvasók ugyanakkor arról is értesülhettek a jugoszláv sajtóhírekből, hogy Szlavóniában és a Vajdaságban önkénteseket szerveznek, akiket Baranya területén a bevonuló magyar katonaság elleni fegyveres ellenállásban vetnek majd be. Mi több, a Pécsi Szocialista Párt hivatalos lapja, a *Munkás* arról is tájékoztatott, hogy Nikola Pašić szerb–horvát–szlovén miniszterelnök hozzájárult olyan köztársasági zászlóaljok felállításához, amelyeket a jugoszláv kormány lát majd el fegyverrel és egyenruhával.³⁵

Mindez természetesen nagyon biztatóan hangozhatott a köztársaság létrehozói számára. A valóság azonban igen kiábrándító volt: Lindernek nem sikerült elnyernie Pašić miniszterelnök támogatását, mint ahogy azt sem érte el, hogy lehetővé tegyék Károlyi Mihálynak, hogy Splitből Pécsre indulhasson a kormány átvétele céljából. Azt nem tudjuk, hogy maga Károlyi látott-e ebben fantáziát, az előzmények ismeretében inkább megkönnyebbüléssel fogadhatta Pécsre utazásának megnehezítését.³⁶ A bizonytalan helyzet tisztázására Petar Dobrović, a frissen kikiáltott köztársaság intézőbizottságának elnöke augusztus 15-én háromtagú küldöttség élén Belgrádba indult. A körülményeket mérlegelve azonban a szerb kormány nem volt hajlandó vállalni a fegyveres konfrontációt, így Dobrovićnak sem ígérhetett támogatást.³⁷ Ezzel tulajdonképpen a kérésállam sorsa is megpecsételődött. Belgrádban még

legű demarsokat intézzen a belgrádi kormányhoz. TNA FO371/6132 C 16595 Hardinge jelentése Curzonnak. 1921. augusztus 17.

³³ Hajdu (1957): i. m. 415.

³⁴ Knézy Lehel: *Baja a forradalom és a szerb megszállás alatt (1918–1921). Történelmi feljegyzések*. Baja, Türr István Múzeumbárátok Köre Alapítvány, 2009 [1940], 187.

³⁵ A baranyai köztársaság küldöttei Pasics miniszterelnöknél. *Munkás*, 1921. augusztus 18. 1.

³⁶ Károlyi kétségtelenül több alkalommal is nagyfokú naivitást tanúsított a nemzetközi hatalmi viszonyokat, saját és országa lehetőségeit illetően, ám azt már elég korán, 1920 őszén felismerte, hogy pillanatnyilag nincs lehetőség a helyzet megváltoztatására. Azt is látnia kellett, hogy 1921 nyarán ez még kevésbé időszerű. Lásd: Litván (1976): i. m. I. 700.

³⁷ Strang jelentése Curzonnak 1921. augusztus 16. Közli: N. Szabó (1981): i. m. 621–622.

azonap döntés született a területek átadásáról, amit utána nagyon gyorsan és lényegében zökkenőmentesen végrehajtottak.³⁸

Eközben a helyi hivatalos szervek nekiláttak a kiürítés előkészítéséhez. Ez kiemelt a vasúti jelzőberendezések leszerelésében, a gépek elkobzásában és a raktárak kiürítésében, továbbá a városparancsnokság és a kaszárnyák berendezéseinek, valamint a katonatisztek és a tisztviselők bútorainak elszállításában. Hivatalos nyilatkozataikban azonban – feltehetően a hazai közvélemény megnyugtatója érdekében – továbbra is cáfolták, hogy szándékukban állna a területeket kiüríteni.³⁹ A szerb–horvát–szlovén miniszterelnök augusztus 17-én kommunikét tett közzé, amelyben kifejtette, hogy Baranya kérdése a nemzetközi békeszerződéstől függ, ám kormánya, figyelembe véve a lakosság érzelmeit a tervezett kiürítéssel kapcsolatban, már kérte annak elhalasztását. Đorđević – a szerb–horvát–szlovén kormány által Baranyába kinevezett katonai főparancsnok – egyenesen fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben.

A fenyegetést komolyan véve és a komplikációk elkerülése végett Gosset ezredes 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott.⁴⁰ Egyúttal azonban energikus jegyzékben figyelmeztette Belgrádot kötelességére.⁴¹ A terepen már meglehetősen magabiztosan mozgó és a helyzetet jól átlátó ezredes a kiürítés mielőbbi sima lebonyolítása érdekében fontosnak tartotta, hogy Lindert és Dobrovićot ne engedjék vissza Belgrádból, de kíváncsúnak tartotta Rajić főispánnak Baranyából való mielőbbi eltávolítását is, akit az egész esemény *spiritus rectorának* tartott.⁴² Noha Linder augusztus 18-án még visszatért Pécsre, ám feleségével együtt másnap Jugoszláviába távozott, Dobrović pedig már Belgrádban is maradt.

A megszállás megszüntetését immár felvállaló jugoszláv kormány döntését követően felgyorsultak a kiürítés előkészületei. 1921. augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztanyi Gyula városi, illetve Prakatur Tamás megyei kormánybiztos főispánoknak.⁴³ A köztársaság intézőbizottsága által augusztus 21-re, délelőtt 10 órára a Széchenyi térre Baranya–Baja polgárságának

³⁸ Augusztus 21-i jelentésében Gosset ezredes Đorđević ezredes ténykedését a lehető legőszintébbnek és legpártatlanabbnak ítélte. Ugyanitt beszámolt arról, hogy a városban nyugalom honolt, és kisebb magyar csendőregységek, összesen mintegy 150 fő kérésére már előző este bevonultak Pécsre, a bányák környékére és Pécsváradra. FO 371/6132 C 16921

³⁹ FO 371/6132 C 16620 William Strang távirata Belgrádból. 1921. augusztus 17.

⁴⁰ TNA FO371/6132 C 16708 Thomas Hohler jelentése 1921. augusztus 18.

⁴¹ Ezt a halasztást fel- és kihasználva történt egy elvetélt kísérlet arra, hogy Újszegedet is az új köztársasághoz csatolják. *Az Újság* tudósítása szerint augusztus 19-én három kommunista agitátor vezetésével Nagybecskerekéről odakocsikázott mintegy 120 szerb mondta ki az újszegediek nevében a település csatlakozását. *Az Újság*, 1921. augusztus 20. 1.

⁴² N. Szabó (1981): i. m. 623.; Rajićot tartotta az egész esemény *spiritus rectorának*. Tihany (1978): i. m. 95.

⁴³ Gosset 22-i táviratában jelentette, hogy a második szakasz kiürítése is kielégítően alakult, s a szerb csapatok példamutató magatartás mellett hagyták el Pécsset. TNA FO 371/6132 C 16921.

bevonásával meghirdetett nagy népgyűlés elmaradt,⁴⁴ helyette másnap délelőtt a magyar csapatok vonultak be a városba Bádoki Soós Károly tábornok vezetésével. A kommunisták, az orosz emigránsok és azok, akiknek félnivalójuk volt a hatalomváltástól, addigra már elhagyták Pécsét, a bányászok viszont örömmel fogadták a hatalomváltást.⁴⁵ A dohánygyár területén felállítani tervezett menekülttábort sem kellett megnyitni, de vélhetően önmagában az a tény, hogy menekülttábort hoztak létre, segített a pánik kitörésének elhárításában.⁴⁶ Ezt követően került sor a végleges kiűrésre, a Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság pedig észrevétlenül eltűnt a bevonuló magyar csapatok ünneplésében.

Kitervelt szerb/délszláv puccs vagy a munkásság végső elkeseredése?

Akik hajlanak az összeesküvés-elméletekre, és a puccs mellett teszik le a voksukat, kellő munícióval rendelkeznek ahhoz, hogy elutasítsák a köztársaság kikiáltását mint a spontán népakarat megnyilvánulását. A jelek ugyanis arra utalnak, hogy a köztársaság egyszerre volt egy kétségbeesett, de alaposan átgondolt kísérlet végeredménye. Ezt látszik alátámasztani a pécsi városvezetés megélénkülő lobbitevékenysége is Belgrádban. Augusztus 5-én, vagyis kilenc nappal a köztársaság kikiáltása előtt, a belgrádi kormány elnöke, Nikola Pašić fogadta Linder Bélát, ahol arról biztosította a polgármestert, hogy Pécs kiűrése esetén, ami egyáltalán nem időszerű, kormánya az összes politikai menekültnek menedékjogot biztosít.⁴⁷ A hírek szerint Linder ezt követően Splitbe utazott, hogy Károlyi Mihállyal tárgyaljon. Nem kizárt, hogy amennyiben eljutott Dalmáciába, ott sor került egy megbeszélésre a Dubrovnikban nyaraló Petar Dobrovićtal is, aki az eseményeket közelről figyelő, később Jugoszláviába emigráló Lőrincz Péter szavai szerint „megérezte szülővárosa vágýát, ráismert benne a maga vágýára: vasútra ült és hazautazott anyjához, a pécsi szerb bábaasszonyhoz.”⁴⁸ A jugoszláviai terepszemle után Pécsre visszatért Linder egy augusztus 8-án megtartott tanácskozáson arról győzködte szocialista párttársait, hogy „az még korántsem biztos, hogy a szerbek evakuálni fogják Baranyát, és Magyarország visszakapja, mivel jönnek a »szokolok« és felfegyverzik a munkásokat, zavargások törnek ki, aminek elfojtására és a rend fenntartására Baranyába lesz küldve az Eszéki, a Száva- és még egy hadosztály”.⁴⁹

⁴⁴ *Munkás*, 1921. augusztus 19. 1.

⁴⁵ Gosset augusztus 26-i jelentése. TNA FO 371/6132 C 17180/3655/21.

⁴⁶ „A menekülttábor nem lett megnyitva, de úgy vélem meglelte segített a pánik kitörésének elhárításában.” TNA FO 371/6132 C 16921 Gosset ezredes jelentése augusztus 22-én. TNA FO 371/6132 C 16921.

⁴⁷ Hajdu (1957): i. m. 401.

⁴⁸ Lőrincz (1962): i. m. 314. Dobrović édesanyja egyébként nem szerb származású, hanem egy siklósi sváb lány, Heidl Irén volt.

⁴⁹ AJ 396-1. 1921. Pov. Broj. 2248.

Nehéz elhinni, hogy Linder egyedül találta ki ezt az érvet, sokkal valószínűbb, hogy valóban létezett egy ilyen forgatókönyv. Miként az sem tűnik túlságosan élet-szerűnek, hogy Dobrović véletlenül került elő a köztársaság kikiáltását megelőző napokban, „megérezve szülővárosa vágyát”, illetve hogy teljesen spontán módon, a beszéd hevében ragadtatta magát a köztársaság kikiáltására. Az is árulkodó, hogy csak az intézőbizottság elnökének jelölték, hiszen abban a felfokozott légkörben bárminek megválasztották volna. Vélhetően valamennyi szereplő, aki valamilyen módon részt vállalt ebben a kísérletben, tisztában volt azzal, hogy a legitimitás látszatát csak úgy tudják megőrizni, ha egy jelentős magyar politikai személyiséget jelölnek a köztársaság elnöki pozíciójára, ez pedig aligha lehetett más, mint Károlyi Mihály.

2. ábra: A magyar csapatok bevonulása a délszláv hadsereg által kiűrtett Baranyába (1921)

Forrás: [Wikipédia](#)

A kiűrésről szóló hírek által kiváltott – és fokozódó – aggodalmak elosztatására augusztus 13-án a szerb kormánybiztos főispáni hivatal cáfolta a kiűrés tényét, „mert a kiűrésre vonatkozólag a főispáni hivatalhoz semmiféle rendelet nem érkezett. Az SHS kormány a kiűrés kérdésével még nem is foglalkozott” – szolt a közlemény.⁵⁰ Ami nyilvánvalóan valótlanság volt, mert igenis rendelkeztek belgrádi információkkal, jelesül egy augusztus 9-i belügyminiszteri tájékoztatóval, amelyben Rajićot a külügyminisztériumra hivatkozva arról informálták, hogy a szövetségesek elhatározták a békeszerződés Magyarországra vonatkozó összes előírásának végrehajtását, ezért valószínűleg sor kerül Baranya és Bácska azon részeinek kiűrésére,

⁵⁰ Hajdu (1957): i. m. 404.

amelyek visszakerülnek Magyarországhoz.⁵¹ Úgy tűnt, hogy ez az értesítés, amely az antant nem várt erélyű felszólításáról informálta a pécsi vezetést, megzavarhatja a terv végrehajtását. Nem véletlen tehát, hogy a kormánybiztos főispán óvakodott a hírt megosztani a közvéleménnyel. Linder azonnal Belgrádba utazott, feltehetően azért, hogy tisztázza, tervezett lépése mennyire számíthat Belgrád támogatására a megváltozott körülmények között. Az exhadügyminiszter tehát nem volt Pécsen, így nem lehetett jelen a köztársaság kikiáltásánál.

A népgyűlés pontos etnikai összetétele nem ismert, mindazonáltal figyelemre méltó tény, hogy a köztársaság létrehozását támogatók nem hivatkoztak semmilyen nemzetiségre, így nem esett szó például a kisebbségek védelméről sem. Sokkal inkább a munkásság, a bányászok, illetve e társadalmi csoportok elnyomását hangsúlyozták. S valóban, a trianoni Magyarországon kialakult, de a délszláv államban meglévő társadalmi rendszerhez képest is lényegesen nagyobb politikai és önszerveződési szabadságot élvező területek lakossága, mindenekelőtt a munkásság számára kedvezőnek tűnhetett a sajátos különállás fenntartása. Ezenkívül nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy ez a viszonylag nagy szabadság Belgrád tudatos megtévesztő politikájának volt az eredménye. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban ugyanis néhány héttel korábban tiltották be a kommunista párt működését, és a városba sereglett baloldali emigránsok számottevő része is éppen a délszláv államhoz került területekről, elsősorban a Vajdaságból érkezett. Mindez elég egyértelműen jelezte, hogy a belgrádi kormányzat nem szimpatizál a baloldali eszmékkel. Mindazonáltal magasabb gazdasági és politikai érdekek miatt hajlandó volt eltérni a baranyai kérészállam, a „szabadság e kicsiny szigetének” létrejöttét.⁵²

Tehát adva volt egy nagy, félrevezetett tömeg, a magyarországi helyzetről terjedő hírek és rémhírek alapján tudatosan is gerjesztett félelemmel átitatva, illetve a helyi politikai elit elszántsága, hogy a legvégsőig is elmenjen a terület elcsatolása érdekében. Helyben volt a megszálló katonaság, amelytől szintén nem állt távol a radikális megoldások alkalmazása, illetve természetesen megvolt – legalább hallgatólagosan – Belgrád jóváhagyása is ahhoz, hogy megpróbálkozzanak ezzel a lépéssel, amely a világháború utáni években korántsem számított szokatlannak. Igaz, egyetlen ilyen kérészetű államképződménynek sem sikerült megerősödni, de a hatalmi játszmákban pillanatnyi előnyök kicsikarására időnként alkalmasnak bizonyultak. A válasz tehát arra a kérdésre, hogy puccs volt-e, avagy végső kétségbeesés, azt felelhetjük, hogy mindkettő. Puccs, mert elég alapos előkészületek előzték meg, és végső kétségbeesés is, mert a „Horthy-Magyarország” hatalmának kiterjesztésétől rettegő tömegek hajtották végre. Egyet lehet érteni ezért Szűts Emil 1991-es monográfiájának summázatával, miszerint az előző évek tapasztalataira

⁵¹ Hajdu (1957): i. m. 404.

⁵² Elgondolkodtató ezért Lőrincz Péter felvetése, hogy a jugoszláv kormány éppen emiatt, vagy legalábbis emiatt is adta fel a terület megszállásának gondolatát, nem akarva azt, hogy egy ilyen baloldali góc legyen országán belül. Lőrincz (1962): i. m. 308.

támaszkodó helyi közigazgatás, amely végigcsinálta az autonómia és az annexió irányába folytatott kísérleteket, még láthatott némi reményt arra nézve, hogy egy ilyen akcióval esetleg meg lehetne hosszabbítani a terület feletti ellenőrzést:

„Annak a korábbi politikának a folytatása volt ez, amely 1920 nyarán hatalomra juttatta a szocialistákat. Tulajdonképpen nem is a szerbeknek kellett cselekedniük, hanem hagyniuk kellett, hogy cselekedjen a helyi munkásság, illetve azok, akik irányították, befolyásuk alatt tartották őket.”⁵³

Felhasznált irodalom

- Andrej Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom. Prilog proučavanju jugoslovenske politike na konferenciji mira u Parizu 1918–1920*. Novi Sad, Novi Sad Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1975.
- Knézy Lehel: *Baja a forradalom és a szerb megszállás alatt (1918–1921). Történelmi feljegyzések*. Baja, Türr István Múzeumbartók Köre Alapítvány, 2009 [1940].
- Hajdu Gyula: *Harcban elnyomók és megszállók ellen. Emlékezések a pécsi munkásmozgalomról*. Pécs, Pécs Város Tanácsa, 1957.
- Lőrincz Péter: *Válságok és erjedések. 1918–1921. Emberek az embertelenségben* I. kötet. Újvidék, Fórum, 1962.
- N. Szabó Erzsébet: Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről. *Történelmi Szemle*, 24. (1981), 4. 611–624.
- „Pécs a helyzet archimedesi pontjává lehetne, mihelyt a kis entente elhatározza magát a cselekvésre.” In Litván György (szerk.): *Károlyi Mihály levelezése I. 1905–1920*. Budapest, Akadémiai, 1978. 667.
- Szűts Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság története*. Pécs, Baranya Megyei Könyvtár, 1991.
- Tihany, Leslie Charles: *The Baranya Dispute 1918–1921. Diplomacy in the Vortex of Ideologies*. Boulder, East European Quarterly, 1978.

Levéltári források

- AJ 336-16 Pov. Broj. 12957.
- AJ 396-1. 1921. Pov. Broj. 2248.
- AJ. 336-41-I-VII. Broj. 13891. Davidović kormányfő távirata a jugoszláv békedelegációhoz 1919. november 24.
- FO 371/6132 C 16620 William Strang távirata Belgrádból. 1921. augusztus 17.
- FO 371/6132 C 16921.
- The National Archives Foreign Office 371/6131 C 8948 Curzon távirata Hohlernak 1921. május 12.
- TNA FO 371/6132 C 17180/3655/21. Gosset augusztus 26-i jelentése.
- TNA FO 371/6132 Athelston Johnson távirata a Nagykövetek Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2.

⁵³ Szűts Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság története*. Pécs, Baranya Megyei Könyvtár, 1991. 166.

TNA FO 371/6132 C 16921 Gosset ezredes jelentése augusztus 22-én.

TNA FO371/6131 C16670 William Strang jelentése 1921. május 16.

TNA FO371/6132 Athelston Johnson távirata a Nagykövetek Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2.

TNA FO371/6132 C 16595 Hardinge jelentése Curzonnak. 1921. augusztus 17.

TNA FO371/6132 C 16708 Thomas Hohler jelentése 1921. augusztus 18.

TNA FO371/6132 C13076. Hardinge párizsi angol nagykövet távirata Curzonnak 1921. június 23.

Hírlapok

A baranyai köztársaság küldöttei Pasics miniszterelnöknél. *Munkás*, 1921. augusztus 18.

Amnesztia. *Pesti Napló*, 1920. december 25.

Az Újság, 1921. augusztus 20.

Jászi Oszkár és Linder Béla Pécs sorsáról tárgyaltak. *Munkás*, 1920. november 24.

Munkás, 1921. augusztus 19.

Munkás, 1921. március 4.

Pécs és Baranya lakossága kikiáltotta a baranyai szerb magyar köztársaságot. *Munkás*, 1921. augusztus 16.

Pécsi Lapok, 1922. április 25.

The Serb–Hungarian Baranya–Baja Republic

The Serb–Hungarian Baranya–Baja Republic was one of the short-lived states that emerged on the territory of the Kingdom of Hungary in the chaotic months after the dissolution of the Austro–Hungarian Empire. The state itself, the penultimate of its kind, was declared in Pécs in August 1921. Besides those territories that were to be given to Austria, the future Burgenland, this southern area was the only one where the situation was so chaotic that it allowed for such an attempt to declare an ephemeral republic. Although the Trianon Peace Treaty granted the territory of the counties of Baranya, and to a lesser extent, Tolna and Bácska for Hungary, these were still occupied by Yugoslav troops at the time of signing the Treaty. The functioning of the Serbian–Hungarian Baranya–Baja Republic is difficult to reconstruct since during its eight-day-long existence it never had a real administrative unit. Therefore, the paper focuses on its declaration and dissolution even if neither is sufficiently documented. The main reason for the formation of this South Transdanubian ephemeral state was that the local Serbian military and civil administration wished to prolong the Serbian military occupation. This move also corresponded to the desire for Yugoslavian annexation. In fact, all the other measures reflected the claims of the local Yugoslavian population for more freedom or the propaganda that fuelled the fear of the proletariat from the Horthy regime only served to support that objective.

VI. Kérészállamok a központban

Kunszentmiklós látképe a 20. század elején

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár – képeslapok. Hungaricana.hu